

Algemene gegevens interview

Titel	Erfgoed van de Oorlog, Bystander Memories, interview met geïnterviewde RG-50-570.0019
Geïnterviewde	Johannes Zoutberg, 21 februari 1931
Interviewer	Martijn van Haalen(IV) Interakt, Televisie en Multimedia.
Plaats	Amsterdam
Tijd	00:00:00 - 01:08:32 (file 1) 00:00:00 - 00:12:56 (file 2)
Trefwoorden	Amsterdam, Jodenvervolgung, arrestaties, razzia's, onderduik, mishandeling, fabriek, vriendschap, Kapo, vluchtelingen, omstander, ooggetuige, Joodse buurt, Sicherheitsdienst Persecution, arrests, raids, hiding, abuse, factory, friendship, refugees, bystander, eyewitness, Jewish neighborhood
Samenvatting	<p>De geïnterviewde woonde in Amsterdam in een wijk waar veel Joden woonden. Zijn vader had een fabriek waar matses werden gemaakt. Hij vertelt levendig over verschillende arrestaties en razzia's waarvan hij getuige was en noemt enkele schrijnende voorbeelden waarbij onder meer onwetendheid, gehoorzaamheid en angst als factoren voor het gedrag van de Joden worden aangedragen. Onderduik komt eveneens aan de orde in dit interview. Hij gaat tot slot in op de eigen avonturen die hij als kind tijdens de oorlog beleefde.</p> <p>The interviewee lived in an area of Amsterdam where many Jews lived. His father ran a factory that produced matzos. He talks animatedly about several arrests and roundups that he witnessed and recalls some poignant examples of Jews' behaviour, explained by a lack of awareness, obedience and fear. He also mentions hiding in this interview. In the final part, he talks about the adventures he had as a child during the war.</p>
Transcriptie gemaakt door	Vrije Universiteit, M.Vlasblom, C.Jelsma
Eigenaar van het bestand	Vrije Universiteit, United States Holocaust Memorial Museum

Transcriptie

00:00:00

00:00:30

[image:03:00:31.09]

IV Kunt u eerst zeggen hoe u heet en waar en wanneer u bent geboren?

JGZ Mijn naam is Johannes Gerardus Zoutberg, mijn roepnaam is Joop, ik ben geboren 21-2-1931,

IV Dus u bent?

JGZ 73 jaar (in 2005)

IV Waar bent u geboren?

00:01:01

[image:03:01:01.20]

JGZ In Amsterdam,

IV Daar heeft u ook altijd gewoond?

JGZ Ja daar heb ik altijd gewoond.

IV Waar bent u geboren in Amsterdam?

JGZ Ik geloof in de Bellamystraat, dat is ergens in Amsterdam-West. Maar van die tijd weet ik heel weinig af.

IV Tot hoever gaan de herinneringen terug?

JGZ Tot aan zeg maar het kleine schooltje in de Bardesteeg, dat is dat straatje naast de Nieuwmarkt heb ik op het kleine schooltje gezeten.

IV Is dat buitenwijk?

JGZ Dat is binnenwijk, dat is de Amsterdamse binnenstad dat is bij de Bloedstraat en de Nieuwmarkt enzovoorts.

IV U bent dus op de lagere school een beetje in de dertiger jaren?

00:02:00

[image:03:01:58.11]

JGZ Ja,

IV Weet u daar nog iets van van die lagere school?

JGZ Ja daar weet ik nog heel van.

IV Was dat een leuke school?

JGZ Ja het was een overwegend Joodse school, waar wij als christen wel opzaten in dit geval. Hij was in Uilenburgerstraat, achter de Valkenburgerstraat waar ik woonde, daar heb ik opgezeten tot 1942 heb ik daar op school gezeten, daarna, door die laat ik zeggen die leegloop van de Joodse bewoners van die buurten ben ik van deze school overgeplaatst naar een andere school die zat op de hoek van de Oude Schans en de Nieuwe Batavierstraat, dat was eigenlijk om de hoek bij de school waar ik op gezeten had. Op die oude school ben ik geplaatst nadat,

00:03:03

[image:03:02:58.08]

JGZ een waar ongeveer JGZ80 kinderen opzaten en er waren wij nog met zijn 11 over,

IV Want?

JGZ De rest was allemaal weggehaald. Van die 11 waren er een paar vol-christenen en ook nog wat half Joden zoals een kameraatje van mij, zijn vader Loekie Blazer heeft op de

- Dam gestaan, een pokdalige schilder die voor de oorlog nog helemaal in een trapfiets naar Parijs is gegaan, bij wijze van spreken.
- IV U woont dus midden in die Joodse buurt, in de dertiger jaren.
- JGZ Ja.
- IV Het is een openbare school begrijp ik?
- JGZ Openbare school, ja.
- IV U bent zelf niet Joods.
- JGZ Wij waren Ariërs dan (onverstaanbaar).

00:04:01

[image:03:03:54.10]

- JGZ Moet ik iets vertellen? Mijn vader was chef van de Matsesbakkerij, dat is waar Jodenkoeken, het ongezouten brood zal ik dan maar zeggen gemaakt werd. En wij woonden, hij had daar een leidinggevende positie, hij was dan chef. In termen van nu was hij manager of bedrijfsleider geweest in dit geval. Wij woonden naast de fabriek, de Matsesfabriek was vlak naast onze woning, die staat er nog steeds op 182.
- IV Heeft u goede herinneringen aan uw jeugd?
- JGZ Ja. Heel goed. Als ik even gaat naar voor de oorlog toe ga, ik ging, als ik naar school toe ging, dan ging ik nog even bij mijn vader langs,

00:05:04

[image:03:04:54.07]

- JGZ dat was een lange poort dat was de toegang tot de fabriek. En aan de rechterkant en meestal dan schafte hij om half negen, negen uur en dat was ook de aanvang van de school, zaten dan alle Joodse mensen die werkzaam waren in de bakkerij die zaten daar en dan kwam ik binnen, dan zeiden ze: en mijn vader heette Dirk "O, Dirk, daar komt je zoon aan". En dan zei er een: "Joopie kom eens hier, hier heb jij van mijn een cent." Dan zei een van die andere mensen bijvoorbeeld: "Een cent! Een cent geef je toch niet aan zo'n jongen, dan geef je een blak.", dat was tweeënhalve cent, dus in dit geval. Nou dat pakte ik dan an. Dan ging ik op weg naar school, en even verderop in de straat daar had je, dat heette de Poort, dat was waar Maup Caransa bijvoorbeeld zijn oliekarretje stalde.

00:06:00

[image:03:05:47.24]

- JGZ Daar zat een snoepwinkeltje en die had dan zo'n glazen vitrine met allemaal snoep eronder en dan kon je in een kaart prikken en dan draaide ze hem om en dan kon je zien wat je dan gewonnen had en dat kreeg je dan uit die vitrine. Maar voordat dat vrouwtje meestal naar dat winkeltje naar voren kwam, hadden wij al op de kaart gekeken op welke hoogte we moesten prikken! Zulke dingen. Maar dat was dan even een onderbreking en dan ging je naar school in dit geval. Nou ik ging naar school dus door de Jodenhouttuinen. Op de hoek van de Jodenhouttuinen was een pindakaasfabriek van Mac Millan en verderop waren zuur-inleggerijen en kippenslachterijen en een houthandel van Cocanoot en ijzerhandel van Sal de Jong en zo was dus de hele straat en dan kwam de Uilenburgerstraat en dan had je aan de linkerkant het badhuis en naast het badhuis stond de school dus, waarop ik was dus in dit geval.

00:07:02

[image:03:06:48.08]

- IV Was er wel eens ruzie tussen Joodse kinderen en andere kinderen?

JGZ Ja vroeger had je dan wat wij noemde de straatbendes, ik was dan aanvoerder van een bende en dan zal even de voorgeschiedenis vertellen, in 38 in '39 kregen wij allemaal Duitse vluchtelingen die werden ondergebracht in de Matsesfabriek, dus op die zolders, waar normaal dus de voorraden lagen. Dat waren vluchtelingen, die waren uit Duitsland weggevlucht en die wilden eigenlijk de oversteek naar Amerika maken, maar moesten daar wachten op transport, of ze hadden dan geen mogelijkheden. Daar hadden NSB-ers hakenkruisen bij ons in de poort geschilderd en al dit soort dingen, dus antisemitische teksten.

00:08:03

[image:03:07:46.21]

JGZ En daar had ik, die vorm van dat Hakenkruis, dat sprak me dan aan, ik had een houten zwaard en dat heb ik vol getekend met Hakenkruizen en dan vochten we tegen andere straten en dergelijke. Tot ik op een gegeven moment in de straat terug kwam en een of andere Jodenman zag mij met dat zwaard en die is naar mijn vader gegaan. Die zegt: "Dirk moet je nou eens even kijken, die jongen lopen met een hakenkruis op z'n zwaard, wat is dat?" Zegt mijn vader: "Jopie kom eens even hier, hij zegt geef eens hier dat zwaard en hij brak het door midden! Tot ongenoegen van mij, want ik wist eigenlijk helemaal niet waar het over ging. Dus hij brak het doormidden en hij zegt "Zo. Dat is een slechte zaak, dat moet je nooit meer." Maar hij gaf geen verdere uitleg. Dat hebt die 's Avonds heeft hij dat wel gedaan. Hij zegt: "Dat is een teken dat is verfoeilijk eigenlijk, daar moet je niets mee te maken willen hebben."

00:09:02

[image:03:08:42.20]

JGZ In dit geval gaf hij dus de toelichting waarop hij dat zwaard had gebroken.

IV Hoeveel mensen zaten daar of hoeveel Duitse Joden zaten daar?

JGZ Nou ik schat het over de honderd in elk geval. Ze hadden alles bij zich, onder andere bijvoorbeeld ze kwamen met spullen uit Duitsland hier naar toe, er stond een hele grote in de poort bij ons bij de toegang stond een waswinger met zo'n vliegwiel er aan. Ik was met mij broertje gingen we naar de fabriek. Ik was met mijn broertje, die deed zijn vinger, ik gaf een slinger aan dat wiel en dat resulteerde erin dat zijn vingers door die wals heengingen en al zijn nagels naderhand van zijn vingers afgetrokken moesten worden. Dat was een beetje een pijnlijke geschiedenis in dit geval. Ja. Maar die mensen spraken veel met de directeur van het bedrijf en die man heette Isidor de Haan.

00:10:04

[image:03:09:42.17]

JGZ En die hadden dus eigenlijk al veel meegemaakt in Duitsland, de Kristalnacht enzovoorts en de vervolging en wat er eigenlijk aan de hand was, die gaven niet zo'n mooi beeld van de Duitsers af, maar wij waren daar eigenlijk heel onbekend mee.

IV Hoe bedoelt u?

JGZ Nou later dus, de gevolgen. De Duitsers die in de beginne, maar dan maak ik een hele sprong voorwaarts, die gedroegen zich dus heel sympathiek eigenlijk. Wij zaten vlakbij de Marinekazerne en als ze bijvoorbeeld ze naar het zwembad moesten afmarcheren, dan marcheerden het hele pelotons Duitse marinemensen die marcheerden door de Rapenburgerstraat en dan zongen ze "Wir fahren gegen England" en al die dingen, maar ze waren goed zangers. Tenminste in mijn optie waren het goede zangers.

00:11:04

[image:03:10:40.02]

- JGZ Maar ze deden geen kwaad, dus aan de burgers deden ze geen kwaad, je kon daar helemaal niet uit opmaken wat ons te wachten stond.
- IV Weet u nog, al die mensen zitten daar in dat bedrijf,
- JGZ Ja,
- IV Duitse Joden, de oorlog komt wel of niet, maar ineens is ie er, kunt u zich iets van dat moment herinneren dat de oorlog naar Nederland kwam?
- JGZ Ja. Toen was er ineens een paniek. Je zag ze overal op straat, Nederlandse soldaten zag je dan fietsen en afweergeschut ging dus voor vliegtuigen van die Duitsers die over trokken en dit soort dingen en later hoorde we dat Rotterdam gebombardeerd was,

00:12:00

[image:03:11:34.05]

- JGZ en dat dat toch niet allemaal zo fris gegaan was dat wij konden veronderstellen dat er gebeurd, dat waren dus de beelden bij het begin van de oorlog.
- IV Weet u nog van wat er om u heen, u vader of mensen in het bedrijf daar over zeiden of iets wat u zich herinnert in die dagen, hoe was de sfeer in het bedrijf?
- JGZ Nou er was nog niks merkbaars van, want eigenlijk de acties begonnen pas in ik dacht '41 toen begonnen ze de boel te ontwrichten, hier en daar mensen op te pakken en razzia's, dus niet gericht oproepen, maar via korte acties dus mensen pakken en die op transport. Bijvoorbeeld de Tip Top op de Jodenbreestraat dat was een theater daar vielen ze dan binnen en daar pakten ze dan niet de ouderen, maar de jonge mensen. Voor mij zelf dacht ik ook naderhand die hebben nodig voor, voor werkzaamheden, die worden in bedrijven te werk gesteld.

00:13:05

[image:03:12:36.16]

- IV Ik begrijp de oorlog duurde maar kort
- JGZ Ja, heel kort. Vijf dagen, nog niet eens.
- IV En dan?
- JGZ En dan gaat alles eigenlijk weer bij het oude. Niemand is eigenlijk op die Duitsers tegen. Er was een overwinningssparade van de Duitse troepen op het Rembrandtplein en dan zie je dus die Duitsers marcheren. Dat waren Duitse keurtroepen hoor, dat waren niet degene die in gevecht geweest zijn en dan, nou ja de fascistten langs de kant het *Houzee* geroep. Dat heb ik dan allemaal meegemaakt, dan gezien,
- IV U stond er bij?
- JGZ ja.
- IV Hoe werd er, u woonde dus midden in de Joodse buurt, herinnert iets letterlijks bedoel ik, van wat daar gebeurde in de eerste dagen na de komst van de Duisters?

00:14:04

[image:03:13:32.19]

- JGZ Nou dat zeg ik, alles ging na de oorlog de militaire acties is er een, viel er een rust. De Duitsers waren al in Amsterdam aanwezig, maar je had er helemaal geen last van, ze waren zeer correct. Totdat het moment kwam dat er een omslag was, dus dat je zag, bij ons in de buurt dat er overal borden geplaatst werden met *Judenviertel*. Waar ze specifiek aangaven. Dat dat Jodenwijken waren waar veel Joden aanwezig waren, weet je wel, dat was wel zo.
- IV Dat was het eerste teken dat u,
- JGZ Dat waren de eerste tekenen, toen werd ook de verordening afgegeven dat ze een ster moesten dragen, dus dat was die Davidster zwart getekend op een geel vlak, met 'Jood' erin.

00:15:03

[image:03:14:30.04]

IV De mensen die al in het bedrijf zaten, die Duitse-Joden hoe verging het die?

JGZ Ja, dat weet ik niet, dat is een beetje door die komst van de Duitsers is dat heel snel weggeslagen laat ik het zo zeggen, die hebben heel snel een heenkomen gezocht. Dat heb ik van vertellen dat weet ik dan zelf niet maar dat is van, een hele hoop naar IJmuiden zijn gegaan en dat ze daar probeerden weg te komen met vissersboten. Ze waren hier ook gevlucht voor dat geweld en nu kwam dat geweld hier naar toe.

IV U loopt daar als jongentje van een jaar of tien.

JGZ Ja toen het veertig was, negen ja.

IV Kunt u zich iets herinneren van de sfeer in de Jodenbuurt, in het eerste oorlogsjaar?

00:16:02

[image:03:15:26.18]

IV Specifiek u zei er veranderde weinig?

JGZ Er veranderde weinig, want bijvoorbeeld bij ons aan de overkant woonde Duitse Joden die hadden een woning daar en mijn broer was Sabbatgoy en hij ging altijd op vrijdagavond het licht aan doen en het gas aan doen en dan lag daar altijd een dubbeltje of twee stuivers en een paar snoepjes. Dat was dan zijn beloning voor dat werk wat hij deed. Dat waren dus goed gelovige Joden. In die buurt was het niet altijd zo dan alle Joden zo belijdenisvol waren laat ik het zo zeggen, maar ik denk ook dat dat ook door de armoede kwam, want waar wij woonde was eigenlijk de armste wijken van de hele stad. Uilenburg, Valkenburg, Rapenburg.

00:17:02

[image:03:16:23.19]

IV Bleef het lang rustig?

JGZ Ja er was eigenlijk helemaal niets aan de hand, tot dat mijn buurman, die heet Feitsma, die woonde boven ons, dat was een Jodeman. Die had altijd los werk, of hij werkte eens bij mijn vader met meel dragen of hij werkte voor de vleeshouwerij dan moest hij die zware bouten dragen naar het abattoir dragen en na de oorlog, omdat je dan toch in de werkverschaffing komt of tenminste dan voor een uitkering, hebben ze hem te werk gesteld in Westerbork en daar heb die geholpen barakken bouwen en hij is nog twee of drie keer thuis geweest. Dus het idee dat de Joden hadden van kampen, dat was dat daar een soort het is een beetje cynisch gezegd een vakantiedorp gebouwd werd voor ze of iets dergelijks weet je wel, totdat hij niet meer terug kwam.

00:18:05

[image:03:17:24.13]

IV Wat zei hij dan over Westerbork?

JGZ Hij zei: we bouwen gewoon huizen, tenminste we bouwen barakken daar en voorzieningen daar weet je wel.

IV En zei hij ook waarvoor die voorzieningen er waren?

JGZ Nee, nee dat wisten ze dan eigenlijk zelf ook niet, dat het doorgangslager werden.

IV Hij vertelde er niets meer over dan de barakken

JGZ Ja, ja.

IV Ook geen mensen in de buurt die dat vroegen aan hem?

JGZ Nee dat leeft nog helemaal niet he, de angst onder de mensen, dat kwam later pas.

IV Dus hij ging een paar keer naar Westerbork met de trein kwam wel weer terug.

JGZ Nou ik weet niet hoe hij daar heen gegaan is, hij was daar te werk gesteld ja.

IV Nog meer herinneringen van uw eigen waarneming uit die eerste maanden?

00:19:02

[image:03:18:19.10]

JGZ Nou tot nou nee eigenlijk niet. Dat leeft niet bij me.

IV Hoelang bleef het rustig ongeveer?

JGZ Ik dacht tot 41 hè, toen met dat opspelden die vordering dat Joden een ster moesten dragen, toen begon het een beetje onrustig te worden, toen moest iedereen geregistreerd, toen kreeg iedereen stamkaarten en legitimatiebewijzen moest je hebben. Om je te legitimeren en dat soort dingen.

IV Was het invoeren van die ster de enige maatregel die tegen Joodse bevolking werd getroffen, of waar nog meer? Dingen die u zich herinnert.

JGZ Nee, niet dat ik weet.

IV Dus laten we zeggen vanaf 41 lopen veel mensen in uw buurt met sterren?

JGZ Ja.

00:20:04

[image:03:19:18.18]

IV Ook uw vriendjes?

JGZ Ja, ikzelf ook, want ik vond het mooi. Naderhand zeiden ze, dat zou ik maar niet doen, dus toen heb ik hem er maar afgehaald.

IV Want u liep zelf ook met een ster?

JGZ Ja. Maar goed ik was dan geen Jood maar goed ik had rondom me heen alleen maar Joden.

IV Veranderde de sfeer op school aanvankelijk?

JGZ Nee. Ik denk dat niemand verwacht heeft dat hetgeen dat later bekend werd hun zou overkomen. Het is een korte interruptie. Bijvoorbeeld Isidor de Haan, de directeur van de matsefabriek, die nadien hoorde, en hij de kans had omdat hij rijk was, om weg te komen,

00:21:02

[image:03:20:14.18]

JGZ die zei van: "Nee, het is geschreven en dat moeten wij ondergaan." Hij weigerde om te vluchten.

IV Wanneer had hij de kans om te vluchten?

JGZ In '41 zeg maar '42 toen het begon met die sterrengebeuren.

IV Herinnert u zich zo'n gesprek dat hij dat zei?

JGZ Eh nou dat, daar ben ik persoonlijk niet bij geweest hoor, dat zijn dingen die dus mijn vader dus als hij thuiskwam over bepaalde dingen weet je wel vertelde, dus daar ben ik geen ooggetuigen van geweest.

IV Bleef het erbij, bij die ster?

JGZ Nee daar bleef het niet bij, want dat de eerste aanzetten waren dat ze te hooi en te gras razzia's gingen houden op straat, mensen oppikken.

00:22:00

[image:03:21:09.20]

JGZ Bijvoorbeeld wat ik dan persoonlijk wel gezien heb dan, bij ons aan de overkant stopten ineens een wagen en Duitsers sprongen daar uit en daar liepen wat mensen en die werden naar hun papieren gevraagd. En als je een Jood was, geen vrouwen hoor, mannen pakten ze eruit en die gingen in die wagen. En daar liep een man, die heette Jan Poepenaatje, noemden wij hem, die liep op twee krukken, van die, met zijn ene been zo om die kruk heen geschakeld, en die stond altijd bij de Joodse Sjoel in de Rapenburgerstraat als er

trouwpertijen waren en daar kreeg hij zijn geld van. Zijn fooi of hoe je dat ook wil noemen. Nou die Duitsers hielden hem an, vroegen naar zijn papieren en die toonden hij. Een van die Duitsers schopte die krukken onder zijn kont vandaan en in dit geval viel hij dan op straat.

00:23:01

[image:03:22:08.05]

JGZ Toen pakten ze hem bij kop en kont en toen trokken ze hem met zijn gezicht over de straat naar de overvalwagen, smeten hem er in. En die andere Duitser gooide die twee krukken in die auto en daar lachten ze bij. En ik heb daar over geschreven: Hun dag was tenminste ook weer goed.

IV Weet u wanneer dat was?

JGZ Dat was eh, ja, dat was een beetje eind 41 begin 42 in die trant, dat waren dus die acties, die overvalcommando's, die pikten, en die maakten in dit geval de onrust in de buurten. Naderhand begonnen ze de bruggen op te halen en dan sloten ze hele wijken af.

IV Hebben we het zo over. Die eerste prik acties,

JGZ Ja

00:24:00

[image:03:23:05.15]

IV kunt u zich herinneren, u zegt er stopte een auto waren dat Duitsers die dat deden of, kon u zien wie het waren?

JGZ Ja dat kon je zien, die waren in uniform he.

IV Hoever was u er vandaan?

JGZ Nou het is zo, wij woonden op een hoog, we hadden lange ramen, we hadden vier balkons aan de voorkant, dat huis bestaat nog op 184. En dan keek je zo de straat in en aan de overkant van de straat 25 meter, gebeurde dat.

IV Het waren Duitsers zei u die dat deden?

JGZ Ja ik dacht wel, het waren dus niet het waren geen veldsoldaten, ze hadden wel die speciale uniformen ik dacht dat het Grüne Polizei was.

IV Die kwamen wel meer door de buurt rijden?

JGZ Ja.

IV Werd er in de buurt verteld, want hoe heet deze man die daar met een kruk liep?

JGZ Jan Poepenatje

00:25:00

[image:03:24:02.19]

IV Wet er verteld wat er met Jan zou gebeuren?

JGZ Nee, nee.

IV Was daar enig idee over in de buurt?

JGZ Nee. Ja, als christenen hadden wij wel zo onze ideeën, want het is zo een kort verhaal daar tussen. Mijn buurjongen, die heette Groenteman, die woonde naast ons op een hoog. Die jongen zat op een bokscub, dat was een bokser en die is opgepakt en op het Waterlooplein stonden dus die overvalwagens, daar werden ze verzameld om afgevoerd te worden, toen heb ie een of andere Duitser een klap gegeven, daar ben ik geen ooggetuigen van geweest dat is van horen zeggen dus in dit geval, hebben ze een stok om zijn nek gelegen, hebben ze hem op het Waterlooplein opgehangen, dus van de klep af laten zakken en.

00:26:00

[image:03:25:00.10]

IV Die Jan Poepenaatje
JGZ Ja
IV Er werd dus niet verteld in de buurt waar deze mensen naar toe gingen zei u.
JGZ Nou ze wisten waar ze naar toegingen. De stadsschouwburg of de Joodse schouwburg, Plantage Middenlaan, dat was het centrale transportpunt waarvan dus de mensen die opgepikt werden dus verzonden werden.
IV Was toen bij u bekend waar die dan naar toe gingen, na die Schouwburg?
JGZ Ja. Nee, dat was niet bekend.
IV Dus Jan Poepenaatje werd in een auto gegooid en ging naar u wist?
JGZ Naar de Joodse Schouwburg Plantage Middenlaan.
IV Was er dan bij u bekend wat er daarna gebeurde?
JGZ Nee, die werden op transport gesteld, want daar is die Februaristaking met die spoorwegbeamten door ontstaan, dat ze zagen dat ze in die veewagens gepropt werden en afgevoerd he.

00:27:02

[image:03:26:00.07]

JGZ Daar wilden ze niet aan meewerken, dus de Nederlandse spoormannen niet en ook politie niet.
IV Waar gingen ze dan naar toe?
JGZ Hoe bedoelt u?
IV Waar gingen ze naar toe die mensen in die Veewagens?
JGZ Achteraf weten we dat ze naar Westerbork gingen.
IV Maar wist u het toen?
JGZ Nee,
IV Dus mensen werden in een auto geladen en werden afgevoerd
JGZ Ja.
IV Zei er iemand in de buurt wat die mensen dan gingen doen? Die opgepakt werden, waarom werden die opgepakt?
JGZ Ze veronderstelden omdat er in eerste instantie jongens en mannen gepakt werden dat het om werkzaamheden in Duitsland ging, ze hadden nog niet in de gaten. Kijk toen naderhand de algemene uittocht begon, dat dus iedereen, dat er geen vrijstellingen waren, want eerst had je nog vrijstellingen, je had en Diamantpas en dat soort dingen. Als je geld gaf.

00:28:00

[image:03:26:56.00]

JGZ Kon je een vrijstelling krijgen. Die dingen die waren bekend. Maar in de laatste fase gold het voor niemand meer.
IV Ik vraag het omdat Jan Poepenaatje zoals u begrijpt is niet een man is die je flink aan het werk kunt zetten
JGZ Nee, nee helemaal niet.
IV Dus was er iemand die zei: he, of herinnert u zich dat niet?
JGZ Nee, dat herinner ik me niet. Kijk naderhand, achteraf. Bijvoorbeeld als er een Joods weeshuis achter de Plantage Middenlaan, bij de Roetersstraat leeggehaald wordt, met kinderen en oude van dagen vraag je je af wat zijn ze daar nou mee van plan weet je wel. Maar er was geen enkel zicht op wat er gebeurde. Dat wil ik dan naderhand vertellen er is wel een kreet gegeven naderhand.

00:29:01

[image:03:27:54.10]

- JGZ En dat was toen bij die algemene dat er helemaal geen vrijstellingen meer waren, toen iedereen uit zijn huizen gedreven werd. Midden op straat had je een lange colonne van mensen die daar stonden. Dan was er naast mijn een buurvrouw, die heette Kleinkramer, en die kwam op straat en die riep: 'We worden vergast, we worden vergast'.
- IV Wie riep dat?
- JGZ Die mevrouw Kleinkramer die riep: 'we worden vergast, we worden vergast.'
- IV Wat was dat voor een vrouw, waar woonde die?
- JGZ Die woonde twee huizen naast ons op twee hoog. Ik heb me naderhand nog wel eens afgevraagd, hoe kan ze, toen dat bekend werd dat dat gebeurde, hoe is zij aan die wetenschap gekomen waar heb ze dat vandaan weet je wel. Want even daartussen, bij mij aan de overkant,

00:30:01

[image:03:28:52.01]

- JGZ woonde de familie Lam, die had een oproep gekregen om op transport te gaan. En die hele familie heeft zelfmoord gepleegd, daar kwamen wagens voor de deur en de vader en moeder en twee kinderen werden op brancards in die wagens geschoven en afgevoerd. Die hebben gekozen voor de oplossing, als er dan toch iets zou gebeuren, dat ze het dan hier zouden doen.
- IV U heeft dat gezien dat ze op brancards?
- JGZ Ja, ja, dat is bij ons aan de overkant gebeurd.
- IV U kende die mensen?
- JGZ Ja, die woonden boven die Duitse Joden waar mijn broer altijd kwam.
- IV U kende ook de kinderen
- JGZ Ja.
- IV Hoe oud waren die kinderen?
- JGZ Ja dat is een beetje 8? Ze waren jonger in elk geval dan ik.
- IV Alle vier dood?
- JGZ Alle vier dood, zelfmoord gepleegd dus. Even terug komen op die vrouw dus,

00:31:00

[image:03:29:48.09]

- JGZ die dat geroepen heeft mevrouw Kleinkramer. Naast haar woonde, dus dat was dan ook in ons blok, daar woonde een SS officier een Hollandse SS officier op een hoog en daar had ze goed contact mee. Buiten dus dat hij in het Duitser leger, was daar niets op aan te merken. Naderhand heb ik nog gehoord dat hij geholpen heeft illegalen dus om eten te vorderen in uniform dus, bij boeren in dit geval, dat was bestemd voor de illegaliteit. Dus het zou kunnen, hij was vaak in Duitsland geweest, dat hij iets losgelaten heeft, dat hij toch bepaalde voorkennis had. Kennis van zaken had. Want ik zou anders niet weten hoe die vrouw dat wist.
- IV Hoe heette deze man?
- JGZ Dirk nog wat dat weet ik niet meer zo uit mijn hoofd.

00:32:00

[image:03:30:46.04]

- IV Hij woonde naast mevrouw Kleinkramer?
- JGZ Ja, boven een, daar had je een, daar zat een kruidenierswinkel in, ik dacht dat die Boetaille heette, dat weet ik niet meer zoiets daarboven een hoog.
- IV Toen die vrouw dat riep, hoorde u dat zelf?

- JGZ Ja want wij hadden ik zeg toch het was een lange colonne stond er in de straat, wij hadden openslaande deuren het was dacht ik voor de schoolvakantie, dus zo'n beetje midden zomer dus, dat het laatste bijeen brengen van de Joden plaatsvond.
- IV In welk jaar was dat?
- JGZ In 1942.
- IV In de zomer van 1942?
- JGZ Ja
- IV Dat weet u heel zeker?
- JGZ Ja wat is heel zeker. Ja ja, ja want in 43 waren er geen Joden meer.

00:33:02

[image:03:31:45.11]

- JGZ Er waren wel Joden, maar die waren dan ondergedoken.
- IV Dus het was een zomerdag,
- JGZ In de avond. Want het was altijd spertijd, want om 20.00 's avonds was het afgelopen. Mijn vader was ook hoofd van de luchtbescherming, dus die mocht dan nog op straat, die moest dus zeggen van: "Mensen ik zie daar nog licht schijnen" of iets dergelijke dingen, want er mocht dan geen licht uit de woningen stralen om de overvliegende Engelse vliegtuigen geen oriëntatiepunten te geven in de stad in dit geval.
- IV Herinnerde u zich andere mensen die schreeuwden, behalve mevrouw Kleinkramer? U beschrijft het als een soort foto
- JGZ Ja
- IV En ineens is er geluid bij, is er nog meer geluid in uw herinnering?

00:34:00

[image:03:32:41.14]

- JGZ Nee. Dat heb ik naderhand, naar mate de oorlog vordert sijnpelde dingen door,
- IV Wat voor dingen?
- JGZ Nou dat ze dus op transport gesteld werden en dwars door Duitsland gingen enzovoorts maar dan hoor je niks meer, die mensen die weg zijn, die geven die boodschap niet door. Dat komt van anderen, Duitse soldaten die praten of iets vertellen weet je wel, dat ze iets gezien of gehoord hebben.
- IV Hoe ging het met de Matsesfabriek?
- JGZ Nou dat was afgelopen he. Later hebben ze nog geprobeerd de boel weer op te starten, mijn vader en het bedrijf. Maar er waren zo weinig Joden, dus er was geen vraag meer naar, dus dat is failliet gegaan, dat is opgedoekt.

00:35:06

[image:03:33:44.19]

- JGZ In die oorlog hadden wij ook nog. Tenminste bij die laatste uittocht. We hadden onderduikers in de Matsesfabriek, in een woning daarnaast, dat was de familie Neerduin. Hij was zelf Rabbi geweest, ze kwamen Delfszijl geloof ik, en hij was zelf Rabbijn, of hulprabbijn, Sjaman (...?) heet dat geloof ik. Zijn vrouw was (kucht) onderwijzer en er was ook een zuster. Die waren ondergedoken in dat gebouw. Dus die Duitsers sloegen dat over omdat het boven een garage was, dus dat was niet aantoonbaar als een woning in dit geval. Op een gegeven ogenblik tijdens die de colonne dus, gaat die deur open en mijn vader begint te vloeken en roept: "Wat gebeurt daar nou?!" en die ziet ze zo de straat oplopen met zijn tweeën. Nou die Duitsers en die Sichterheitsmensen die doken gelijk dat bedrijf, die woning in.

00:36:08

[image:03:34:44.05]

- JGZ Die zuster was, had zich verstopt onder de oven van de Matses tussen die dinges, maar een paar dagen daarna heeft ze zich toch in de Plantage Middenlaan gemeld.
- IV Waarom liepen deze mensen de straat op?
- JGZ Nou, dat zeg ik, dat waren echt vrome Joden en daar denk ik dat de boodschap, dat ze het lijden van hun volk moest ondergaan, ik weet niet of het zo is hoor, dat het geschreven is, dat heeft hun waarschijnlijk gemotiveerd om er uit te gaan.
- IV Dat vermoedt u?
- JGZ Ja dat vermoed ik dat weet ik niet, ik heb ze nooit meer gesproken.
- IV De baas van de Matsesfabriek
- JGZ Ja
- IV Die was ook Joods,
- JGZ Ja

00:37:00

[image:03:35:33.17]

- IV Hoe verging het hem?
- JGZ Die is ook weggehaald, niet in de fabriek, maar die woonden zelf in de Laraissestraat, dat waren meer de goeude buurten, weet je wel en die is via die kant gepakt. Daar hebben we ook niet meer van gehoord. Toen werd er een Verwalter aangesteld over de fabriek, een Duitser die moest het beheer van de fabriek voeren. Een ander ding: een man komt bij mijn vader en die vraagt aan vader: 'Dirk moet je horen, mijn vrouw is opgepakt en mijn kind en die zitten in de Joodse Schouwburg en mijn kind zit aan de overkant in het St Hubertushuis', heette dat geloof ik, nou ja katholiek verzorgingshuis. En die vrouw ging dan heen en weer tussen de schouwburg en dat huis, 'zou jij een briefje willen afgeven'. Nou zegt mijn vader: 'dat lijkt me niet zo slim'. 'Ja maar ik wil haar toch iets laten weten'. Nou mijn vader is naar de Plantage Middenlaan gegaan en die vrouw die stak de straat over en mijn vader heeft haar briefje aan haar gegeven,

00:38:05

[image:03:36:36.17]

- JGZ en even naderhand wordt hij op zijn schouder getikt en zegt van: Mijn heer wilt u ons maar volgen en toen werd hij afgevoerd, tenminste hij werd gebracht naar de Euterpestraat, daar zat de Sicherheitsdienst en daar werd hij ondervraagd. Wat hij dan gedaan had. Mijn vader zegt: Ja ik ken die vrouw dus ik gaf haar enkel maar een hand. Voor de rest niks. En toen is hij op voorspraak van de Duitse Verwalter is hij vrijgelaten, behalve dat hij op de lijst van gijzelaars kwam te staan. Dat waren mensen toentertijd werden er in Amsterdam nog wel aanslagen gepleegd, bijvoorbeeld op het bevolkingsregister en op elektriciteitscentrales en dergelijke. En toen kwam mijn vader samen met de directeur van Artis stond hij dan voor het huis van de burgermeester en als er dan iets zou gebeuren dan zouden hun dan doodgeschoten worden.

00:39:02

[image:03:37:31.08]

- IV Daar moesten zij voorstaan?
- JGZ Ja, op wacht. Nou ja, de illegaliteit die wist dat, dus die pleegt dan op zo'n dag geen aanslag. Of misschien wisten ze het wel niet, dat weet ik eigenlijk niet, maar hij kwam in ieder geval veilig thuis, maar mijn moeder was heel ongerust en toen zijn we wezen kijken daar Herengracht bij de Vijzelstraat (...?) daar.
- IV Op school bleven elf kinderen over zie u?

- JGZ Ja, nou, meesters en kinderen samen. Er zat een meester die heette Lely en die Loekie Blazer en een jongen die heette Ooms, die hadden een groentewinkel op de hoek van de Muiderstraat en de Nieuwe Herengracht. En ik en mijn broertje, en nog een paar anderen.
- IV De school bleef open?

00:40:00

[image:03:38:26.22]

- JGZ Nee ging dicht.
- IV Wat gebeurde er dan? Waar moest u toen les hebben daarna?
- JGZ Toen ben ik op de hoek in de Batavierstraat op een meer christelijk georiënteerde school gezet he.
- IV Dus hoeveel mensen schat u bij u in de straat dat er opgehaald werden toen iedereen buiten stond?
- JGZ Nou ik denk zo'n tweehonderd of meer zelfs, want ze gingen huis aan huis. Dus elk huis werd betreden. Bij ons huis kwam ook nog, dat wil ik ook nog vertellen. Er werd ook bij ons aangebeld, dan kwam er een Duitser zo'n (...?) met zo'n bord kwam die en daarnaast was een Hollandse die was van de Sicherheitsdienst die liepen in die zwarte leren jassen die gasten en die controleerden dus je papieren.

00:41:07

[image:03:39:31.11]

- JGZ En nou eh. Die Hollander keek die papieren na. En mijn moeder heet van haar meisjesnaam Sara Elisabeth Lehmann, en dat vond hij verdacht. Dus hij zat in het trouwboekje te rommelen weet je wel. En die zei van wat is dat? "Sara das ist ein Jude", zei hij dus tegen dingens, zei die Duitser: "Nein, das sind kein juden, das sind Ariers". Weg, weet je wel. Want de overdreven diensijver van de Sicherheitsman, dat stoorde hem tocht wel. Tussentijds was, dat hadden mijn ouders afgesproken met de buurvrouw van boven, Feitsma, die man was dus al weg.

00:42:03

[image:03:40:24.18]

- JGZ En die vrouw die had een oproep gekregen en die stond met haar zoontje Philip en haar zoontje Japie en ze zei: Weet je wat, we laten Japie hier, dat is net van jou leeftijd, die lag dan tussen ons in bed, dus in de slaapkamer. En wij hadden de controle dus al gehad van die Duitsers. Dus die waren naar twee hoog die hadden die vrouw gehaald en drie hoog woonde mijn oom, dat was ook een christen. De vrouw staat met Philip staats ze in die colonne, en wij zien dat allemaal zo he (handgebaren), wij staren er zo bovenop. En op een gegeven moment gaat ze naar een Duitse soldaat. Dat waren wel gewoon van het Duits leger dus de gewone troepen van het Duitse leger, Wehrmacht. En ze vraagt aan die soldaat wat, die knikt en ze komt aan belt aan bij ons, zegt ze:

00:43:01

[image:03:41:20.14]

- JGZ Mijn moeder deed open, zegt ze: Saar moet je horen, geeft Japie maar mee, want als we direct ergens in het kamp komen, die wist het al want die had het al over het kamp, als we in dat kamp komen dan zal zijn vader wel willen dat hij zijn zoon weer ziet. Dus die jongen werd aangekleed terwijl hij eigenlijk gespaard was, want hij we hadden die controle gehad, hij had zo de oorlog doorgekomen. Nou die stond dan ook op straat, mijn vader vond het afschuwelijk.
- IV Hoeveel mensen kwamen terug na de oorlog?

JGZ Heel weinig, heel weinig. Want nou wil ik even over fout en goed praten, na de oorlog word er gebeld en ik deed open, en er kwam een man heel moeizaam de trap op die strompelt, die komt dan boven en die man heet:

00:44:00

[image:03:42:17.01]

JGZ Moos Piller,

IV Hoe?

JGZ Moos Piller en die had vroeger bij mijn vader in de matsefabriek gewerkt, die stond aan de lopende band bij die matses voordat ze de oven ingingen recht gelegd werden enzo meer. Maar die komt binnen. En die zegt: He Dirk ik heb het overleefd en ik ben hier. En ik was nieuwsgierig naar de mensen naar die verhalen en hij vertelde dat hij in verschillende kampen had gezeten en dat hij ook in de mijnen had gewerkt en dat hij dus ergens geweest was in de mijnen dat zijn tenen eraf gevoren waren. Vandaar dat hij zo moeilijk liep, nou dat gesprek vlotte en er werd weer gebeld en daar staat een man beneden en die zegt ik kom wel even boven. Nu vraag ik me af, ik noem die man zijn naam niet hoor in dit geval,

IV Waarom noemt u hem niet?

00:45:00

[image:03:43:14.11]

JGZ Omdat die man die heeft nog kinderen, ik zal het verhaal afmaken dus in dit geval. En die man die komt boven en om het op z'n Amsterdams te zeggen of de pleuris uitbrak bij ons in die kamer. Want die zei van: "Dirk wat doet die man hier, hij is Kapo geweest, hij heeft zijn eigen mensen geslagen die vuile ploert" en zus en zo meer. Dat eindigde dus in het feit dat ze dus allebei weg gegaan zijn. Ik heb naderhand gevraagd aan die Moos Piller zijn zuster, Marjanne Piller, dat was een voorjuffrouw op de Matsefabriek. Die bracht mij als kind altijd naar het Kleine Schooltje dus in de Barndesteeg. "Marjanne ik wil je een vraag stellen over die en die man, ik heb dat en dat gehoord." Maar ze zei: 'ja Joop weet je wel, want daar gaf ze mee aan dus, dat ze wilde eigenlijk niet erkennen dat er foute Joden waren.

00:46:04

[image:03:44:16.03]

JGZ 'Mijn broer zal wel verward zijn geweest om dit soort dingen tegen jou te vertellen weet je wel, hij zal wel niet helemaal in orde geweest zijn dat jij dat gezegd heeft, dus zij wilde het niet beamen dus in dit geval.

IV Nog meer herinneringen van mensen die terug kwamen?

JGZ Ja, nou die terugkwamen. Ook even over verraad. Op een gegeven ogenblik word er eens gebeld. Ik denk nog wel na 42 ds na het ophalen, dus toen waren er alleen nog Joden die ondergedoken waren ergens. Er kwam een ban en die belde, en die man kende waarschijnlijk mijn vader. Die zei: Dirk ik heb hier een pot goud in bewaring gekregen van mijnheer, ik weet niet meer zijn naam, maar in elk geval, maar ik ken hem nergens meer bereiken,

00:47:00

[image:03:45:09.17]

JGZ Zou jij mij dat adres van die man kunnen geven. Nee, zegt mijn vader, ik zou dat niet weten hoe en wat. Ik stond in het trapgat bij mijn vader dus ik hoorde dat hele verhaal dus in dit geval. Ik zou dat niet weten. Hij zegt, ja Gods, nou zit ik daar mee, ik zou het zo graag terug geven, maar kan ik het misschien aan jou geven, want als jij die man dan

ziet, dan kan jij het aan hem geven. En zegt mijn vader 'Nee, hoor', zegt mijn vader, ik pak niks aan, dat moet je zelf maar uitzoeken, dat is geen zaak voor mij. Toen zei mijn vader tegen mij: Foute boel. Dat waren de aanbengers namelijk die op zo'n manier binnen kwamen en die dus de adressen of de schuiladressen van onderduikers te weten kwamen. En eh wat mijn moeder dus zei thuis: ze geven zeven en een halve gulden voor het aanbrengen van een Jood.

00:48:01

[image:03:46:08.07]

JGZ Dat was er dan een die het op zo'n manier probeerde. En ik denk dat dat mensen geweest zijn die geworven zijn door hun familie opgepakt zijn en de keus hadden van je werkt mee en dan krijg jij een vrijstelling of, beloftes werden er gedaan weet je wel. Wat me ook al tijd heel erg verbaasde, de goede organisatie en de medewerking die de Joodse Raad hebt gedaan, dat het allemaal zo gesmeerd liep. Die Duitsers hoefden zich nergens mee te bemoeien in dit geval, die zeiden tweehonderd en die tweehonderd die kwamen er dan via de Joodse Raad werden die dan aangewezen in dit geval. Dat is zo'n organisatie zelf op gezet hebben die Joden. Dat hebt mijn altijd heel erg verbaasd. Mede daardoor ik heb toen ik uitschee met werken heb ik die verhalen weer opgeschreven.

00:49:03

[image:03:47:07.21]

JGZ En toen heb ik dus ook verteld dat mijn vader, nadat mijn buurvrouw, mevrouw Feitsma een oproep had gekregen, dat ze zou op transport gesteld worden, is hij naar de Joodse Raad gegaan en heeft hij gevraagd of hij niet een vrijstelling voor die vrouw kon krijgen. Daar zat Asscher en Cohen, hele bekenden eigenlijk de diamantairs en de mensen met het geld, die zeiden 'Nee Dirk, we kunnen geen vrijstelling geven, want ze tellen enkel de aantallen, die kijken niet naar namen als die vrouw en dat kind er niet op staan, dan komen ze hier binnen en dan pakken ze er zo twee achter een bureau weg en die gaan dan mee. Mijn vader was daar heel kwaad over. Maar dat is dus wel de gang van zaken geweest.

IV Als die grote razzia is geweest,

JGZ Ja.

IV In '42 zegt u,

JGZ Ja.

IV Mensen zijn verdwenen en dan zegt u er zijn eigenlijk geen Joden meer officieel aanwezig in de buurt.

00:50:03

[image:03:48:05.22]

JGZ Ja

IV Wel ondergedoken?

JGZ Wel ondergedoken, dat zeg ik bij ons in de Matsefabriek, daar zaten nog een paar zaten ook christenen bij, die oproep hadden gehad voor de Arbeidsinzet dus in dit geval en zich er op die manier aan onttrokken.

IV Dus er zaten na die razzia nog Joden en niet-Joden verstopt in de

JGZ Matsefabriek, ja.

IV Hoe verging het die mensen?

JGZ Nou goed daar werd dus door de illegaliteit voor gezorgd, dat ze eten en drinken kregen enzovoort. Daar hadden wij voor de rest geen bemoeienis mee. Want naast ons was een paardenstal van Reimers, Stok & Ketske en die kwamen dan, dat verbaasde me

bijvoorbeeld wel eens als er dan een transport was dan was het een dekzeil over een paard en wagen dat er een bankstel afgetild werd,

00:51:05

[image:03:49:04.20]

JGZ waar dan zes man voor nodig waren op zo'n bankje te tillen weet je wel. Maar dat zat met wapens, dat ging dan de fabriek in, in dit geval.

IV Die Verwalter

JGZ Ja

IV die dus was aangesteld, wist die ook dat die mensen er zaten?

JGZ Nee, nee dat ging helemaal buiten hem om. Want hij hij, het bedrijf was helemaal buiten bedrijf dus hij had daar dus niets te zoeken. Hij was in naam de beheerder weet je wel, maar voor de rest niks.

IV Nog meer mensen dat u zich herinnert die verstopt bleven?

JGZ Nee, maar ik zal je vertellen in de oorlog als de Joden weggehaald waren, dan gingen wij wel eens die woningen in. Want dan kwam Puls en die haalde die woningen leeg, en dan kwamen wij wel eens in woningen, of we sloegen we de boel stuk, want de volgende dat ging het allemaal in verhuishagens en werd op transport gesteld.

00:52:06

[image:03:50:03.22]

JGZ Wat bruikbaar was in dit geval. En dan had ik wel eens het idee dat er iets was, dat er leven was op een zolder of wat dan ook of iets in beweging. Maar naderhand ging dat natuurlijk helemaal fout. Want toen er geen brandstof meer was, toen gingen al die huizen er aan. En niemand verhinderde dat, want laat ik het zo zeggen de gemeente Amsterdam hebt oogluikend toegestaan dat die hele buurt, dat is de toegangsweg naar de IJtunnel werd afgebroken en onteigend voor een habbekrats.

IV U zag de huizen leeggehaald worden door?

JGZ Puls

IV Puls, wie waren dat?

JGZ Ja dat was een organisatie die werkte voor de Duitsers.

00:53:00

[image:03:50:55.22]

JGZ Die kijk ik heb het niet over de arme Joden dus in dit geval maar over de rijke Joden die rond het Vondelpark, Laïressestraat enzovoorts, daar werden dus dingen van waarde weggehaald, schilderijen die heel veel waard waren enzo, dat weet ik bijvoorbeeld van de familie De Haan, dat dat een heel bekende kunstschilder is geweest. Dat werd naar Rijnaken gebracht in het havengebied precies dat weet ik niet in Rietonde (...?) of daar iets dergelijks.

IV Daar werden die spullen

JGZ In die Rijnaken geladen dan getransporteerd.

IV Bleven die huizen leeg?

JGZ Nee, heel veel huizen werden weer ingenomen door mensen die verjaagd werden, bijvoorbeeld in Zandvoort of waar de Duitsers een bunkerwal wilde hebben dat het schootsveld vrijgemaakt moest worden,

00:54:04

[image:03:51:57.00]

- JGZ of in Den Helder dus die woningen werden zo wel weer ingenomen, veel van hen, maar ook velen niet natuurlijk, want als eenmaal de afbraak aan de gang was, dan was het niet meer te stoppen.
- IV En is het wel eens voorgekomen dat de eigenaar van het huis, de huurder dat die na de oorlog weer terugkomt en zijn huis opeist?
- JGZ Nee, dat heb ik niet meegemaakt nee. Want in dit geval denk ik dat de huizen waar in woonden, waren bedrijfswoningen van De Haan waar we dus in dit geval in woonde.
- IV Wat is er mee gebeurd met die woningen?
- JGZ Ja voor de rest weet ik niet. Ik weet enkel dat is dan dat heb ik wel meegemaakt dat is na de oorlog kwam er een man, en dat bleek dus een eigenaar te zijn van een meelfabriek,

00:55:04

[image:03:52:54.17]

- JGZ die leverde de bestandsdeel de meel dus aan de Matsesfabriek en die man daar was ik wel getuigen van die zei tegen mijn vader: Zou jij een papier willen ondertekenen waarbij je erkent dat je aanwezig bent geweest bij het ondertekenen van een schuldbetekenis over een geldlening die ik heb gedaan aan De Haan in dit geval, waarbij je dus erkent dat er een heel groot bedrag, dat ik daar eigenlijk recht op hebben, dat wilde hij hebben om het bedrijf in handen te krijgen. Zulke trucen werden er wel uitgehaald.
- IV Wat deed uw vader?
- JGZ Die heeft het niet getekend, nee. Ik zou het wel gedaan hebben, dat is wat anders (lacht).

00:56:02

[image:03:53:50.13]

- JGZ Kijk hij hebt het dan niet gekregen, maar een ander, waarvan ik denk, hoe is het mogelijk die heb het dus wel in handen gekregen.
- IV Wie kregen het wel in handen dan?
- JGZ Nou dat was iemand die het beheer over de fabriek na de oorlog voerde.
- IV Die kreeg het bedrijf?
- JGZ Nou dat weet ik niet dat veronderstel ik, dat weet ik niet.
- IV We gaan even
- JGZ Pauze?
- IV Een pauzetje. Ik ga even vragen onze vrienden daar in de keuken.

[image:onderbreking]

00:56:45

[image:03:54:31.16]

- JGZ Wij als kinderen speelden in de Valkenburgerstraat dus veel op straat je deed dan spelletjes 'tollen, krijgertje, knikkeren' enzovoorts. Een buurmeisje bij mij in de straat dat was Fenna Koekoek,

00:57:02

[image:03:54:47.13]

- JGZ en dat was een Joods meisje en die kon verschrikkelijk goed knikkeren. Omdat zij als ze knikkerde, slide ze dus, ze bracht die knikker niet in een keer in beweging maar ging met de vinger over de grond gaf ze hem een stuk begeleiding, dat noemde wij sliden in dit geval dus. En zij won dan zo die potten met knikkers, en als wij dan ruk (...?) waren en wij hadden dan geen knikkers dan kon je bij haar voor een paar centen je knikkers terugkopen, op een gegeven ogenblik komt ze naar me toe, zegt, ze Jopie, gaan eens met

me mee, ik heb wat voor je. Ze woonde schuin aan de overkant, niet recht aan de overkant want daar had je gebouw De Leeuw maar daarnaast woonde ze op een hoog. Ze gaat naar boven en ze komt naar beneden en ze heb zo'n grote schoenendoos en ze zegt hier dat is voor jou.

00:58:00

[image:03:55:43.22]

(Stil, geëmotioneerd)

JGZ En eh ja het is even moeilijk hoor.

(Herhaald zijn verhaal)

JGZ Ze was een haai in het knikkeren want zij won de meeste potjes omdat ze *sliderde*. Ze knikkerde eigenlijk helemaal naar de pot toe in plaats van dat ze in een keer een zetje gaf in dit geval. En als wij dan ruk (...?) waren en wij hadden dan geen knikkers dan kon je bij haar voor een paar centen je knikkers terugkopen, op een gegeven ogenblik komt ze naar me toe, zegt, ze Jopie, gaan eens met me mee, ik heb wat voor je. Ze woonde schuin tegenover mij naast gebouw De Leeuw in de Valkenburgstraat.

00:59:00

[image:03:56:41.09]

JGZ Ze ging naar boven en ze kwam terug met een hele doos met knikkers ze zegt: hier, die zijn voor jou. In mijn ogen was dat een hele grote schat, dat vertegenwoordigde een bepaalde waarde, en ook de knikkers en de soorten die er in waren, waren heel mooi. Ik begreep er eigenlijk helemaal niks van. Ik zei: dat doe je toch niet, dat geef je toch niet weg! Ze zei: hier die zijn voor jou. Ik begreep er niks van en ben naar huis gegaan, en de volgende morgen heb ik het pas begrepen waarvoor ik die knikkers gehad hebbe, want in de avond 's avonds is zij en haar familie weggehaald. Vandaar het verhaal van de knikkers (emotioneel).

IV Ze wist het van te voren?

JGZ heh?

IV Wist ze het van te voren?

JGZ Ze kregen bericht dat ze weggehaald werden

01:00:00

[image:03:57:38.16]

JGZ en dat gebeurde allemaal na die Spertijd, na acht uur, dat ging allemaal in stilte weet je wel, niemand mocht op straat voor de rest het was allemaal afgeblokt. Niemand mocht op straat dus ze werden ongehinderd opgehaald.

IV Ze zei er niet bij waarom u ze kreeg?

JGZ Nee ze heeft mij geen verklaring gegeven. Omdat mij verwonderde dat, want in mijn ogen was dat een schat aan waarde dus laat ik het zo zeggen.

IV euhm

JGZ Je wilde nog wat vragen over..

IV Ja er was een arrestatie van Pietje

JGZ van Jan Poepenatje

IV Jan Poepenatje, heeft u nog andere arrestaties gezien?

JGZ Naast die man werden er nog verschillende,

01:01:01

[image:03:58:37.06]

- JGZ kijk dat waren passanten dus die gingen over de straat heen en die werden gecontroleerd door die Duitsers, en die pakte ze op en die zeiden jij wel en jij niet en als het een christen was, ging hij door, als het een Jood was, ging ze de wagen is
- IV Op andere momenten ook arrestaties dat u zich herinnert?
- JGZ Nou nee. Kijk ik zag ze regelmatig he een ander verhaal bijvoorbeeld. Toen de oorlog zich voorspoedde had je, ze hebben het wel eens over dode mensen en dergelijke, nou in de oorlog was er geen hout meer om een kist van te maken. Je werd er dan helemaal onverschillig over, mensen stortte dood neer op straat en je dacht: wat moet ik er mee ik ken er zelf niks mee weet je wel.

01:02:00

[image:03:59:33.23]

- JGZ Die werden dan naar de Zandstraatkerk, in de in de achter de hoogstraat (Zuiderkerk?) die daar staat. En daar lagen ze opgestapeld, allemaal met een mooie, hoe heet het, een label om hun enkels en 's avonds liepen daar vuilnismannen en vroeger liepen vuilnismannen met zo'n te ratel in de rondte, en die vuilnismannen die liepen te ratelen want iedereen had dan wel honger, maar die ratten kwamen wel aan hun trekken om het maar te zeggen. En dan wordt er regelmatig een hele stapel op een wagen gegooid en dat ging dan richting Oosterbegraafplaats met gebluste kalk en al dat soort dingen.
- IV euhm er is een zelfmoord hebben we het over gehad
- JGZ Ja Familie Lam
- IV Familie Lam. Herinnert u zich meer details, u zegt ik keek naar het raam en zag ze naar beneden komen?

01:03:03

[image:04:00:34.02]

- IV Stonden twee auto's en dan gingen dus, laat ik zeggen we werden pas attent op het geval toen het hele gebeuren begon af te lopen, dus dat die brancards het was een hoge stoep op naar boven en aan de beiden kanten drie woningen van die hoge stoep he. Dus op twee hoog woonden ze dan en die kwamen naar beneden en in dit geval allemaal op een soort van brancard of hoe je het dan ook noemen wilt.
- IV Dat was tijdens die grote razzia?
- JGZ Nee, dat was er voor.
- IV Dus er was een aparte arrestatie?
- JGZ Nee dat was helemaal geen arrestatie het was een overlijdensgeval.
- IV Oh er was geen enkele reden in directe zin dat er gevaar dreigde?

01:04:00

[image:04:01:29.15]

- JGZ Nou ik weet het niet, misschien hadden die mensen wel een oproep gekregen of iets dergelijks en wilden ze dat niet afwachten.
- IV Ja, waar werden ze ingeladen?
- JGZ In twee van die hoe heet het, het waren zwarte kleine vrachtwagentjes weet je wel, zwart waar meestal de doden in vervoerd werden.
- IV Wie droegen hen? Wie waren de dragers?
- JGZ Dat weet ik niet dat zijn gewoon mensen dus die daar bij waren. Dat wij hoorden van die zelfmoord überhaupt, dat was dat wij dus op straat gingen vragen: wat is daar aan de hand.
- IV Nadat u de brancards had gezien? Wat zeiden de mensen wat er aan de hand was?
- JGZ Nou die mensen zijn dood,
- IV Zei men ook waarom?

JGZ Nee.

01:05:00

[image:04:02:27.06]

IV Want de zelfmoord van een heel gezin dat betekent wat he?

JGZ Ja.

IV Werd er over die betekenis gesproken?

JGZ Nee dat zeg ik, er was een bepaalde apathisch, de Joodse mensen apathisch er was een een soort angst in de mensen geslopen, geen verweer weet je wel geen verzet, ze lieten het allemaal over hun heengaan. Het gebeurt, het zal nu eenmaal gebeuren. Of het zal wel eenmaal gebeuren.

IV Het leeghalen van de Joodse Invalide, bent u daar bij geweest of heeft u dat alleen gehoord?

JGZ Nee.

IV Dan nog even naar de grote razzia

JGZ Ja

IV Waarbij mevrouw, de buurvrouw iets schreeuwt.

JGZ Ja Kleinkramer

IV Ze schreeuwt (hoest) wat schreeuwde ze?

01:06:00

[image:04:03:24.04]

JGZ "We worden vergast".

IV Gebruikte ze dat woord?

JGZ Dat weet u honderd procent zeker?

IV Zeker ja, ik weet niet mocht je nog eens naar de IJtunnel rijden, aan de linkerkant daar zie je dus de Valkerburgerstraat de matsefabriek is afgebroken, een paar huizen daarnaast woonden wij vier balkons hadden wij, van de zes totaal vier balkons waren van ons, twee grote in de huiskamer en een grote en een kleine in de slaapkamer. Je keek dus zo op de straat. Nou het was zomer het was tenminste niet koud dus de deuren stonden open gewoon.

IV Riep ze het een keer of?

JGZ Nee meerdere keren twee keer, weet ik niet. Nee meer als een keer. "We worden vergast, we worden vergast" Ze was helemaal overstuur dus in dit geval.

IV Wist u wat het woord betekende? Wist u het?

JGZ Nee

IV Het is een raar woord he?

JGZ Ja.

01:07:00

[image:04:04:22.05]

JGZ Nou ja het zei helemaal niks, naderhand dat je het hoorde weet je wel, kan je je daar iets bij voorstellen, maar niet als iemand zo maar iets roep op straat.

IV Was er iemand die reageerde?

JGZ Nee en dat zeg ik toch de mensen waren, het was stom geslagen, stil. Je moet rekenen er staan zo'n paar honderd mensen staan er. Dan hoor je toch geroezemoes, je hoorde enkel wat kinderen jammeren en voor de rest helemaal niets.

IV Verder geen geluid?

JGZ Verder geen geluid.

IV Het was alleen mevrouw

JGZ Kleinkramer

IV Kleinkramer, wonderlijk woord zo midden in de oorlog.
JGZ Ja
IV Ik geloof dat we er zijn.

(onderbreking)

IV Is er iets wat wij niet begrijpen over die tijd, wij dit het niet meegemaakt hebben?

01:08:02

[image:04:05:21.03]

JGZ Nou als het voldoende, als er voldoende uitleg aan gegeven wordt. Dus eigenlijk een goede uitleg denk ik dat jullie het allemaal wel begrijpen. Behalve het gewoon niet weten.

IV Wat moeten we dan begrijpen?

JGZ Nou wat er dan zich allemaal heeft afgespeeld, waarvan je zegt dat kan niet, dat is niet gebeurd of iets dergelijks dit soort van dingen.

IV Dank u wel (schudden elkaar de hand)

JGZ Ja (lacht)

01:08:32

[image:04:05:50.08]

File 2

Transcriptie

00:00:00

00:00:34

[image:05:00:17.00]

00:00:50

[image:05:00:32.00]

IV U zei er was een verader?

JGZ Wat zeg je?

IV U zei er was een verrader.

JGZ Ja die heette Koot, die was een soortement van politieagent, die ging dan door de wijken heen dus en die, iedereen die daarvoor, tenminste waar hij vond van dat ie fout was in dit geval, die werd dan aangebracht door hem. En op een gegeven moment is hij tegen de verkeerde aangelopen en toen hebben ze hem vermoord dus in Amsterdam. Daar zijn wel represailles op gevolgd, maar kijk onder ons onder de jeugd voornamelijk ontstond dan een liedje, ik wil het wel even voor je zingen als je wilt?
(zingend:) 'Op de hoek van de straat staat een Farizeeër, tis geen man het is geen vrouw, maar een NSB'er. Samen dood net als Koot stop hem in een kistje gooi er een emmer water op dan zwemt hij als een vissie.'

JGZ Dat was het (lacht)

IV Waarom zongen ze dat?

JGZ Dat zongen wij na die dood van die Koot weet je wel.

00:02:01

[image:05:01:40.14]

IV Waren er meer grappen die circuleerden in de Joodse wijk?

JGZ Nou laat ik het zo zeggen, na die uittocht was er weinig te lachen hoor. Dus dat was een en al droefenis als je dat in die buurt, ik vertel je nou net van de Zandstraat (...?) bijvoorbeeld. Ik ken nog wel een leuk ander, maar dat heeft hier dan niet specifiek mee te maken. Maar bijvoorbeeld, ik loop op... . Ik ging naar school en ik zat dan op de christelijke school in dit geval met een breekijzer in mijn zak. Dat was zo een kort breekijzer (maakt handgebaren), maar als ik dan onderweg iets van hout of wat dan ook dat er iets bij was. Ik loop door de Jodenbreestraat, komt een oud vrouwtje naar me toe, die zegt: Jongen weet jij misschien ergens aan hout te komen, ik zit in de kou ik heb helemaal niets. Ik zeg ja mevrouwtje moet je eens in huis kijken. Nee zegt ze er is helemaal niets. Ik zeg jah.

00:03:00

[image:05:02:37.11]

JGZ Nou ik loop een stukkie met haar mee, dus ik kom in de buurt van de Mozes en Aäronkerk op de Jodenbreestraat en daarnaast was een winkel een winkelpand en die had van die mooie houten sierpuien die helemaal gebeeldhouwd waren helemaal met houtsnijwerk. Ik denk zo, ik zeg: wacht effe vrouwtje, ik heb wel een houtje voor u, dus ik zet het breekijzer even onder de plank, je moet weten zo'n pui is 3 meter hoog dus ik zet hem onder die plank en begin te trekken en krak, zo dik, eiken denk ik, of weet ik veel van welke soort van hout het was. Maar in elk geval zeg ik: hier vrouwtje heb je wat voor je kacheltje. Zij zegt wat krijgt u van me? Ik zeg dat is goed, neem maar mee. Zij loopt verder met die plank langs de Mozes en Aäronkerk zo de Markersteeg in richting Waterlooplein,

00:04:03

[image:05:03:37.16]

JGZ en ik moest de Markersteeg in naar de Valkenburgerstraat. En in dit geval kijk ik nog even achterom, ik zie die deur van die winkel opengaan en een klein, ik denk dat die ondergedoken gezeten heeft een klein Jodemannetje komt naar buiten, ik denk dat hij ondergedoken heeft gezeten. Die kijkt, ziet nog niks, gaat op het trottoir staan kijkt naar zijn winkelpui en ongelooflijk hij sprong een meter van de grond af zo de hoogte in, handen in de hoogte. 'godverdomme'. Want dat was meestal, als je eenmaal een aanzet had gegeven tot braak weet je wel dan sloopten ze je hele huis daar in de buurt, dat was schering en inslag. Maar dat is dan een kort verhaaltje over die tijd dus.

IV Want er waren meerdere die met een breekijzertje in de broekzak liepen?

JGZ Ja ik heb, in de oorlog heb ik, ik zat op die school en er komt iemand naar me toe en die zegt:

00:05:01

[image:05:04:33.17]

JGZ zal ik je wat vertellen? Op de sint Antoniebreestraat zitten allemaal van die Jodenzaken, van die feestwinkels en daar hebben we gezien als je door een souterrain naar binnen ging door de kelder heen, dan kwam je op een binnenplaatsje en dat komt weer op een pand uit in op de Kloverniersbrugwal en daar lagen al die gevorderde fietsen van de Nederlanders, de hebben ze in opslag daar. Ik zeg nou daar gaan we eens even kijken daar. Dus we gaan met zo'n mannetje of 10 12 van school gaan we daar naar toe, gaan daar door heen, en ik zoek me een mooie fiets uit weet je wel. Nou terug. Ik denk wat is het toch stil weet je wel. Maar we moesten ook door een lange slurf weet je wel die huizen hadden allemaal van die kleine steegjes er naast, om eruit te kommen. En ik ben er uit met die fiets en daar staat dan wat rechercheurs en politieagenten staan te wachten. Er

staat daar al een hele colonne kinderen staat daar met fietsen. Dus we werden beetgepakt en daar in de rij gezet,

00:06:01

[image:05:05:31.09]

JGZ fietsen die moesten we meenemen, want die agenten waren ook wel slim hoor die denken ook van, nou het kan zo slecht niet wezen als ik de hele oorlog een fiets heb. En eh we marcheren af en we gaan richting het Waterlooplein daar was een politiebureau, dus we komen nou over dat sluisje heen waar dat Rembrand huis is en gaan zo naar beneden naar het Waterlooplein en ik had een vriend die heette Jacq Brandon en die zegt, die begon te hinkelen en die zegt ik neem de benen. Hij begint te hinkelen en hij zegt tegen die agent ik kan niet meer, ik kan niet meer. Maar hij heb twee fietsframes op zijn nek en ik had er een en toen zei die agent, geef die fietsframes maar aan hem. Ik denk ja direct komt hij met zijn handen vrij en dan zit ik daar op het politiebureau en dan vragen ze mij of ik in de handel zit met drie fietsen (lacht). Dus wat gebeurt er, hij, maar die agent die hield hem in de gaten dus op een gegeven ogenblik zegt die:

00:07:00

[image:05:06:28.00]

JGZ zette die aan om de spurt te nemen weet je wel, dus om de vlucht te nemen. Die agent ging achter hem aan en ik ging de andere kant op. Heb ik hem nog het politiebureau zien ingang met drie fietsframes (lacht). Haha. Ja is een leuk verhaaltje.

IV Wat is er met die jongen gebeurt?

JGZ Nah die werden iets vastgehouden weet je wel en die hebben ze dus gewoon vrijgelaten, dus dat waren ze niet zo beroerd in.

IV Nog een vraag, heeft u Nederlandse politie deel zien nemen aan enige acties?

JGZ Ja.

IV Wanneer en hoe?

JGZ Het is zo er waren dus, je hebt net dat fotootje gezien (?) eigenlijk van die zwarte Tulp politie.

00:08:01

[image:05:07:25.24]

JGZ Dat waren dus die eh de fouten in dit geval.

IV Wie waren dat tulp politie?

JGZ Dat was een speciale politiebrigade dat eh dat waren politie, wij noemden ze de carbijnbrigade, op bijvoorbeeld de Jodenbreestraat daar liep de tram doorheen, en tussen de tramrails in lagen allemaal houtenblokjes en toen er eigenlijk geen brandstof meer was, wipten wij die blokjes eruit want dat was met teer ingebracht, die dingen die fikten als een gek. Dat brande goed in de kachel en dan kwam die gast en dan schoten ze links en rechts, dan schoten de kogels om je horen. Terwijl de

IV Gebeurden daar geen ongelukken bij?

JGZ Nee, dat is het gekke, maar ja ik weet niet of ze. Ik weet wel bijvoorbeeld in de Rietlanden is toen iets gebeurd dus, dat vertel ik direct dan. Daar waren ze daar stond dan zo'n wachtsman van de ook van dinges en die stond dan op zo'n

00:09:02

[image:05:08:24.23]

JGZ overloopbrug weet je wel en die schoot dan een jongetje dood, en naderhand is gebleken dat door getuigenis dat hij gericht doodgeschoten is geworden door die knaap, jongetje. Maar ik zat op school in de zevende leerjaar en ik had een leraar meester Wolf dat is in

de Leegwaterstraat (...?) dus bij Saltpeterstraat (...?) en die zegt ja ik mag geen, geen Engels leren. Maar ik zal jullie wel Engelse liedjes leren. En dus dan nemen we ook Duits mee dus we zingen Duits en Engels. Bijvoorbeeld *'Ich hat eine kamaraden meine beste vrient da was, die trommel sloeg von zweiten en meine beste vriend wa da' (...?)* Dus dat moesten we dan gaan zingen. En dan krijg je het tweede couplet.

IV Kunt u nog zingen?

JG ZNah ja?

00:10:00

[image:05:09:20.19]

JGZ Dhr zingt:(...?) *'Ich hat eine kamaraden meine beste vrient wa das, die trommel sloeg von zweiten en meine beste vriend wa da' (...?) meine gutteren kamaraat, meine gutte.'* Maar waar het nou om ging is verhoogde toon die gevoerd werdt bij het tweede couplet want, (zingt stukje Duits) en toen ging dus, dan hoorde je dus de hele klas twee, drie tonen hoger zingen weet je wel dus dat vonden ze prachtig dat hij daar ze had weggenomen, daar ging het liedje om. En het Engels wat we,

00:11:00

[image:05:11:00.12]

JGZ Het Engels wat we leerden van meester Wolf dat was 'under the spready western tree, with a baby on my knee, *Oh happy .. under the spready is no tree.'* (...?) Dus dat was het Engels en naast de school had hij was een soort stukje grond en daar had hij tabaksplanten geplant weet je wel en als die bladeren nog helemaal groen waren dan plukten wij ze er al af en dan drogen en dan sjaggies van roken weet je wel dit soort dingen. Wij gingen dan de Rietlanden in dat is daar vlak achter weet je wel. En dan braken we wel eens spoorwegwagons open om te kijken of er wat te pikken viel en dan zat ik bijvoorbeeld met die Jan Romijer (...?) die bankies waren zo groot en de meester zat op een verhoging he in de klas en die keek dan op die leerlingen en dan zei die: 'Jan ga nou eens rechtzitten.' Maar Jan kon helemaal niet rechtzitten. Dan zat hij Jan te schudden, Jan kon helemaal niet rechtzitten. Ga jij er eens uit, dan ging ik er uit.

00:12:00

[image:05:11:15.16]

JGZ Dan trok hij Jan eraf. kon hij er zo achteraan gaat hij op zijn schoot liggen, zegt hij jullie worden nog eens doodgeschoten weet je wel, want dat vond hij verschrikkelijk dit soort dingen gebeurden dan he. Ja.

IV Hoe ging het tweede couplet?

JGZ Wat?

IV Van het Duitse liedje?

JGZ Nou dat was eh. (probeert te zingen) Dat weet ik niet meer exact hoor, maar een: *'ein Vugel kwam geflogen, und hast dem mitgenommen.'* dat was dus die regel die erna kwam en dan kreeg je dus dat, de aanhef van de kinderen, want dat vonden ze dan allemaal prachtig dat die kogel kwam gevlogen in dit geval. (...?)

IV Bedankt,

JGZ Niks te danken jongen. (schudden elkaar de hand)

00:12:56

[image:05:12:09.07]

EINDE

